

НОРМАТИВНО РЕГЛАМЕНТИРАНЕ НА СТАТИСТИКАТА НА ТУРИЗМА

Пламена Йорданова Колева

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – гр. Свищов

Катедра „Статистика и приложна математика“

e-mail: plamenakoleva84@abv.bg

Резюме: Туризмът остава един от водещите фактори за развитието на всяка национална или световна икономиката. В настоящото изследване се представят основните методологични и методически разработки на световни, европейски и български организации и институции в областта на статистическите изследвания на туризма. Въз основа на кратък исторически преглед на инициативите на международни организации, свързани с разработване на методологически ръководства в областта на статистиката на туризма, се излагат в повече детайли основополагащите разработки на Световната организация по туризъм към ООН (UN Tourism, предишна UNWTO), нормативните документи, приети в Европейския съюз в областта на статистика на туризма, и методологиите, които прилага Националният статистически институт в своята практика. Основната цел е да се изтъкнат общите черти и различията между формите на нормативно регламентиране в национален и международен разрез. Установява се, че хармонизирането на националните ръководства за наблюдение на туризма в България с редица международни и европейски организации като ОИСР, Евростат и Световната организация по туризъм към ООН (UN Tourism) позволява набавянето на надеждна статистическа информация като същевременно повишава възможностите за осъществяване на комплексни и ефективни сравнителни изследвания.

Ключови думи: статистика, туризъм, нормативно регламентиране, методологии, ръководства.

JEL: A33, Z32.

NORMATIVE REGULATION OF TOURISM STATISTICS

Plamena Yordanova Koleva

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Department of Statistics and Applied Mathematics

e-mail: plamenakoleva84@abv.bg

Abstract: Tourism remains one of the leading factors in the development of any national or world economy. The basis of the research is an overview of the main methodological developments of the world, European and Bulgarian organizations and institutions, referred to the statistics of tourism. Based on a brief historical review of the initiatives of international organizations related to the development of methodological guidelines in the field of tourism statistics, the fundamental developments of the UN World Tourism Organization (UN Tourism, former UNWTO), the normative documents adopted in the European Union in the field of tourism statistics and the methodologies that the National Statistical Institute applies in its

practice are presented in more details. The main goal is to highlight the common features and differences between the forms of normative regulation in national and international context. It is established that the harmonization of the national guidelines for tourism statistics in Bulgaria with a number of international and European organizations such as the OECD, Eurostat and the World Tourism Organization of the United Nations (UN Tourism) allows the acquisition of reliable statistical information while at the same time increasing the possibilities for the implementation of complex and effective benchmarking.

Keywords: statistics, tourism, normative regulation, methodologies, guides.

JEL: A33, Z32.

Въведение

От статистическа гледна точка туризмът може да се представи като дейност на пътуващите до дадена дестинация извън обичайната им среда за период по-малък от година. Основната цел на пътуването може да е по служебна работа (бизнес), на почивка или по други лични причини, различни от наемане на работа от пребиваващо лице, домакинство или предприятие на мястото на посещението.

Въпреки влиянието на пандемията, свързана с разпространението на Ковид-19 в световен аспект, туризмът все повече възстановява своите позиции и се превръща във важен стимул за постигане на устойчив икономически растеж. За провеждането на качествено статистическо изучаване в областта на туризма, независимо от неговото направление, вид и организация, е необходимо да се изпълни правилна от методологична гледна точка организация на самото изследване, основаваща се на коректни от статистическа гледна точка методи, модели и инструментариуми, които от своя страна да бъдат приложени върху надеждна и достоверна информация. От тази гледна точка тук са разгледани основните методологически разработки в областта на статистическото изучаване на туризма в световен, европейски и национален аспект. Обект на настоящото изследване е нормативното регламентиране на статистиката на туризма, а предмет – приложението му в отделни региони и страни по света. Основната цел е да се изтъкнат общите черти и различията между формите на нормативно регламентиране в международен и национален разрез. В настоящата разработка се поддържа изследователската теза, че познаването на статистическите методологии в областта на туризма е основополагащ фактор за качествено и комплексно изследване на туризма както от гледна точка на неговото предлагане, така и по отношение на неговото търсене.

1. Исторически преглед на инициативите на международни организации, свързани с разработване на методологически ръководства в областта на статистиката на туризма

В хронологичен аспект интересът към туризма по отношение разработването на концепции и дефиниции възниква още в началото на двадесети век. Обстояен обзор е направен в Методическото ръководство на Обединените нации и Световната организация по туризма за международните препоръки за статистиката на туризма (UN, UNWTO, 2010). Началото е дадено през 1937 г., когато Съветът към Лигата на нациите предлага използването на дефиниция на „международен турист“ за статистически нужди. По-късно през 1950 г. Международният съюз на официалните туристически организации (IUOTO) приема незначителни корекции в дефиницията. В крайна сметка през 1953 г. Статистическата комисия на ООН дефинира понятието „международен посетител“.

През 1963 г. в Рим Конференцията на ООН за международни пътувания и туризъм препоръчва използването на дефиниции на термините „посетител“, „турист“ и „екскурзионист“. Тези дефиниции впоследствие през 1967 г. се разглеждат от експертна група на ООН по статистика на международните пътувания и са одобрени от Статистическата комисия на ООН през 1976 г., а две години по-късно тези насоки за статистиката на международния туризъм се разпространяват официално.

През 80-те години значението на туризма и неговата взаимозависимост с други икономически и социални дейности се засилва. Световната организация по туризъм към ООН (UNWTO), в тясно сътрудничество със Статистическия отдел на ООН, инициира процес към преразглеждане на дефинициите и класификациите, използвани в статистиката на туризма, в резултат на което се формират две основни насоки. В първата насока се осъществяват модификации на дефинициите и класификациите, използвани в изследванията на туризма с цел постигането на хармонизация и съпоставимост с тези на други национални и международни статистически системи. Втората насока е пряко свързана с разработването на алгоритъм за включването на туризма в аналитичната рамка на националните сметки. Така през 1983 г., на петата сесия на своята Генерална асамблея, проведена в Ню Делхи, се представя доклад, в който се демонстрират възможностите, как да се включи туризмът в Системата от национални сметки от 1968 г. На проведената в Отава през юни 1991 г. Международна конференция по статистика на пътуванията и туризма се обсъжда опитът на Канада и Франция в тази област и се дискутира Наръчникът за икономическите сметки на туризма, разработени от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Предлагат се адаптирани статистически дефиниции за вътрешния и международния туризъм и се приема нова класификация на туристическите дейности, свързани с други международни статистически стандарти и препоръки като платежния баланс, Системата от национални сметки 1993 и

Препоръките по статистика на международната миграция. През 1993 г. препоръките и усъвършенствани предложения, заедно със Стандартната международна класификация на туристическите дейности (СИСТА), се внасят за одобрение от Статистическата комисия на ООН на нейната двадесет и седма сесия. Имено Препоръките по отношение на статистиката на туризма (приети от Комисията през 1993 г. и публикувани през 1994 г.) представляват първия международен официален документ, с който се определят основите на система за статистика на туризма по отношение на концепции, дефиниции, класификации и индикатори.

В този документ се отразяват вижданията и препоръките и на други международни и регионални организации. На първо място под внимание се вземат Препоръките по отношение на статистиката за международната миграция, публикувани от Организацията на обединените нации през 1980 г., както и четвъртото издание на Ръководството за платежния баланс, издадено от Международния валутен фонд (МВФ) през 1977 г., и Системата от национални сметки 1993 г. Под внимание са взети още становищата на Статистическия отдел на секретариата на Организацията на обединените нации и регионалните комисии на Организацията на обединените нации, както и други регионални и наднационални организации като ОИСР, Евростат, Тихоокеанската азиатска туристическа асоциация (ПАТА) и Карибската туристическа организация (СТО). Не остават пренебрегнати дейностите, опита и практиките както на развитите, така и на развиващите се страни по отношение на мобилността и характеристиките на техните жители, пътуващи в страната и в чужбина, както и дейностите и опита в развитите страни като Австрия, Канада, Франция, Испания, Швеция, Обединеното кралство и Съединените американски щати при разработването на ранни прогнози за икономическия принос на туризма в националната икономика.

В резултат от решенията, приети на конференцията в Отава, UNWTO разработва програма за насърчаване развитието на националната статистика за туризма, като заедно с това се създава и управителен комитет от 36 държави и заинтересовани международни организации, който да наблюдава разработването на Сателитни сметки на туризма като обща концептуална рамка, интегрирана със Системата от национални сметки. През следващите години UNWTO организира поредица от регионални форуми в резултат от засилената политика към въвеждането на статистиката на туризма.

Подобни инициативи се осъществяват и в други световни и европейски организации. През 80-те години на миналия век ОИСР стартира дейности по установяване на връзки с аналитичната рамка на националните сметки, а през 1991 г. се преминава към събиране и анализ на данни сред страните-членки на организацията и провеждането на политика за икономическите сметки в туризма. Предоставят се непрекъснати насоки за разработване на сравними международни сметки, като се използват националните счетоводни принципи и се акцентира върху връзките на разходите за туризъм с други важни икономически аспекти на туризма и по-специално

със заетостта. През 1997 г. Комитетът по туризъм на ОИСР реализира и първото предложение за сателитна сметка за туризма за страните от ОИСР.

Евростат провежда разработването на програми и провежда редица проучвания в областта на статистиката на туризма в Европейския съюз. Създадена е методология за статистиката на туризма, съвместима с Препоръките за статистиката на туризма от 1993 г., която е адаптирана към специфичните нужди на отделните страни–членки. През 1995 г. е приета директива на Съвета на Европейския съюз, свързана със събирането на статистическа информация в областта на туризма, която има за цел хармонизирането и подобряването на статистическите данни, изготвяни от държавите–членки. Това е и първата правна стъпка към създаването на интегрирана информационна система за търсенето и предлагането в туризма.

През 1999 г. на проведената в Ница Световна конференция на Enzo Rasì за измерване на икономическото въздействие на туризма UNWTO докладва своите предложения за нови международни препоръки, свързани със Сателитните сметки за туризма. Тези предложения се дискутират от работна група на експерти от UNWTO, ОИСР и Евростат и се приема документ, който е окончателно одобрен от Статистическата комисия на Обединените нации на нейната тридесет и първа сесия. Този документ е публикуван през 2001 г. като Сателитни сметки за туризма (TSA): Препоръчителна методологична рамка. Концептуалната рамка на туристическите сателитни сметки се основава на пряка структурна връзка на дефинициите и концепциите за туризма с тези, използвани в Системата от национални сметки от 1993 г. и в петото издание на Ръководството за платежния баланс на МВФ.

2. Методологически ръководства в областта на статистиката на туризма, разработени от Световната организация по туризма към ООН

Световната организация по туризма е инициатор на създаването и приемането на редица международни стандарти в областта на статистиката на туризма, най-важните сред които са Международните препоръки за статистиката на туризма (UN, UNWTO, 2010) и свързаното с тях Ръководство за компилация (UN, UNWTO, 2016), както и Сателитните сметки за туризма (UN, UNWTO, OECD, Eurostat, 2010). В настоящата точка накратко се представят основните моменти в тяхното съдържание¹.

¹ Извън обхвата на настоящото изследване остават други методологически ръководства като WTTC/Oxford Economics. (April 2022 г.). Travel & Tourism Economic Impact Research Methodology. <https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/WTTC%20methodology%20report%202022.pdf> и UNWTO (2023). Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism. https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-10/SF-MST_complete_version_OCT2023_cover03.pdf.

Международните препоръки за статистиката на туризма от 2008 г. (IRTS 2008) са разработени в съответствие с решението на Статистическата комисия на ООН на нейната тридесет и пета сесия, проведена от 2 до 5 март 2004 г. (UN, 1994) и в тях се адаптират приетите от Комисията през 1993 г. и публикувани през 1994 г. Препоръки за статистиката на туризма (UN, UNWTO, 1994), Международните препоръки са изготвени от Световната организация по туризъм (UNWTO) в тясно сътрудничество със Статистическия отдел на ООН, Международната организация на труда (МОТ) и други членове на създадената през 2004 г. Междуведомствена координационна група по статистика на туризма – Статистическият отдел на ООН, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), Евростат, Международният валутен фонд (МВФ) и Световната търговска организация (СТО). Препоръките за международния туризъм олицетворяват усилията на UNWTO и Статистическия отдел на ООН за осигуряване на отделните страни с методологични и оперативни основи на статистиката за туризма по интегриран начин, чиято основна цел е подобряване на съгласуваността на статистиката за туризма с други официални статистически данни и по-нататъшно развитие на сателитните сметки за туризма.

Статистика на туризма е необходима за разработване на маркетингови стратегии, за укрепване на междуинституционалните връзки, за оценка на ефективността и ефективността на управленските решения и за измерване дела на туризма в националната икономика. Основната цел на Международните препоръки от 2008 г. е да се представи система от свързани дефиниции, концепции, класификации и показатели, които улесняват връзката между концептуалните рамки на системата от национални сметки, сателитните сметки за туризма, платежния баланс и статистиката на труда. Предоставени са общи насоки по отношение на източниците на данни и методите за компилиране на данни, които се включват в специалното ръководство за компилиране.

Фокусът е поставен върху икономическата перспектива и от тази гледна точка туризмът се определя като дейности на лица, идентифицирани като посетители. Посетител е всеки, който пътува при определени условия – на почивка, за отдых и развлечение, по бизнес, поради здравни, образователни или други причини. По този начин обхватът е много по-широк от традиционното възприемане на туристите, което включва само тези, пътуващи с цел почивка. В дейностите се включват всички действия на посетителите както при подготовка за пътуване, така и по време на самото пътуване. Обхватът не се ограничава само до „типичните“ туристически дейности като разглеждане на забележителности, слънчеви бани, посещение на места и практикуване или гледане на спорт.

В структурно отношение Международните препоръки са организирани по следния начин. В глава първа се прави общо въведение. В глава 2 се въвежда дефиницията на туризма като подгрупа от пътувания и се дефи-

нират някои свързани понятия и термини като държава на пребиваване, обичайно място на пребиваване и обичайна среда. Тук се изясняват още понятия като туристически пътувания и посещения и се въвеждат различните форми на туризъм. Глава 3 обхваща характеристиките на посетителите и на туристическите пътувания, които са основа за анализ на потоците от посетители. Глава 4 представя дейността на посетителите от гледна точка на разходите за туризъм. В глава 5 се представя стандартната класификация на продуктите и производствените дейности, чрез която могат да се хармонизират наблюденията, направени при подхода на търсенето и подхода на предлагането на национално ниво, както и да се разработят международно сравними икономически измервания и агрегати на определени нива от класификацията на продуктите и производствените дейности. В глава 6 се въвежда определението за заведение в туристическата индустрия, чиято основна дейност е характерна за туризма, като се предоставят и указания за информацията, която може да представлява интерес от гледна точка на анализа на туризма. Глава 7 описва основните категории, основните класификации и показатели за заетостта като цяло, както и концепциите и дефинициите на заетостта в туристическия сектор. В глава 8 накратко се представят сателитните сметки за туризма и се идентифицират възможни разширения в обхвата на Международни препоръки от 2008 г. като връзката с измерването на външни трансакции (платежен баланс), разширяване на статистиката на туризма до поднационални нива и въпроса за устойчивостта на туризма. Глава 9 е посветена на допълнителни въпроси, свързани с качеството на статистическите данни за туризма и тяхното разпространение, а накрая са включени азбучен указател, речник на термините и четири приложения. Речникът на термините включва основните дефиниции на най-важните понятия, използвани в Международните препоръки от 2008 г. Той се основава на приети международни дефиниции от Ръководството за платежния баланс и Системата от национални сметки. Приложение 1 идентифицира основните разлики между Международните препоръки от 2008 г. и Препоръките от 1993 г. за статистиката на туризма. Останалите приложения представят списъците на международно сравними туристически продукти и характерни за туризма дейности.

Ръководството за компилация към Международните препоръки за статистиката на туризма (IRTS 2008: CG) предоставя насоки, как да се подаде информация на UNWTO, която да е подходяща за включване в Компендиума на туристическата статистика като най-изчерпателна международна статистическа база от данни за туризма и по този начин да се постигне международната сравнимост и по-добро разбиране на туризма в световен мащаб. В него се обсъждат нови източници на данни и възможности за прилагане на статистически методи, които да се адаптират своевременно към променящите се обстоятелства. Включват се коментари и обяснения на различните понятия, въведени и използвани в IRTS 2008, изследват се про-

блемите, които стоят в основата на тези препоръки, дават се насоки как да се съставят препоръчителните променливи и агрегати и се включват примери за добри практики в определени страни, които са разрешили конкретни проблеми.

Ръководството за компилация е структурирано по подобие на IRTS 2008. Глава I разглежда Системата за статистика на туризма (STS), като описва основната информационна рамка, разработена за насърчаване на международната сравнимост на статистиката за туризма и въвежда значението на институционалните договорености за разработване на STS. Глава II предоставя общ преглед на ориентираната към търсенето концептуална рамка на IRTS 2008 и разглежда ключовите концепции в контекста на свързаните с това въпроси за наблюдение. В глава III се описват проблемите, които възникват при измерването на потоците от посетители и при наблюдението на техните характеристики, посочват се процесите, които могат да следват отделните държави и се определят основните данни и показатели, които могат да се набират и анализират. Глава IV се фокусира върху разходите за туризъм, като се описват проблемите, свързани с тяхното измерване, наличните инструменти за количественото им определяне и основните данни за разходите и показателите, които следва да се наблюдават. Глава V разглежда класификациите, използвани при статистиката на туризма, и по-специално тези, свързани с продукти и дейности в туристическия сектор. В глава VI се описва измерването на туристическото предлагане по отношение на различните форми на настаняване и услуги, обсъжда се накратко туристическото предлагане от доставчици на транспортни услуги, доставчици на услуги за храна и напитки и туроператорски агенции. Глава VII се фокусира върху заетостта и описва понятията, дефинициите, основните категории и показатели за заетостта в туристическия сектор от гледна точка както на трудовата, така и на индустриалната статистика. Глава VIII обхваща няколко междусекторни теми, които са от значение за процеса на производство на статистика за туризма и задоволяването на нуждите на потребителите, включително управление на качеството, събиране на метаданни, разпространение на данни и институционални фактори.

Тъй като Международните препоръки за статистика на туризма от 2008 г. осигуряват концептуална последователност със Системата от национални сметки 2008 г. (SNA 2008) и Ръководството за платежния баланс и международната инвестиционна позиция (BPM6), в **Препоръчителната методологична рамка за Сателитните сметки в туризма от 2008 г. (TSA: RMF 2008)** се възприема тази последователност и се предоставя допълнителен ресурс за свързване на туристическата статистика със стандартните таблици на SNA 2008. Понеже този инструмент изисква последователност между различните източници на данни, е възможно да се оценят логично обвързани статистически показатели, които по-точно представят директния икономически принос на туризма и неговата взаимозависимост с останалата

част от националната икономика. Въпреки че са необходими някои имплицитни допускания за съставянето на препоръчителните таблици, сателитните сметки за туризма са предимно описателни по природа и не включват никакви измервания на косвените и индуцирани ефекти от туристическото потребление върху икономическата система като цяло. Това означава, че въздействието на туризма върху икономиката не е напълно отразено в таблиците на туристическата сателитна сметка и следователно трябва да бъде измерено и анализирано с други средства. Това може да бъде направено например чрез използване на входно-изходни модели или общи модели за равновесие, базирани на сателитната сметка на туризма, или други инструменти за моделиране, които позволяват цялостен анализ на въздействието на туризма.

Сателитните сметки за туризма се разглеждат от два различни аспекта. От една страна, те представляват статистически инструмент, който допълва концепциите, дефинициите, агрегатите и класификациите, представени в Международните препоръки за туристическа статистика от 2008 г. и ги формулира в аналитични таблици, които предоставят елементи за сравняване на оценки между региони, държави или групи от държави. Тези елементи са сравними и с други международно признати макроикономически агрегати. От друга страна, те предоставят насоки на страните при по-нататъшното развитие на техните системи за статистика на туризма, като основната цел е създаване на национални сателитни сметки за туризма.

В структурно отношение Препоръчителната методологична рамка за сателитната сметка за туризма се състои от 4 части. Глава 1 предоставя общо въведение и в нея се посочва връзката с други стандарти за статистика на туризма (IRTS 2008), подчертава се полезността от прилагането на този статистически инструмент и се представя кратка история на процеса по публикуването на актуализирания документ. В глава 2 се обобщават преобладаващата част от концепциите, представени в Международните препоръки за статистика на туризма 2008 г. (глави 2, 3 и 4) и се въвежда концепция за потребление в туризма, която разширява концепцията, използвана в тези препоръки. Обсъждат се и специални въпроси като туристическото потребление, което от гледна точка на Системата от национални сметки от 1993 г. е междинно потребление на производствените единици, услугите, предоставяни от домакинствата за собствени нужди, и жилищните услуги, предоставяни за собствена сметка или безплатно. Доразвива се концепцията за едноцелеви туристически дълготрайни стоки. Посочва се също така, че вътрешното туристическо потребление може да бъде допълнено от други компоненти на вътрешното търсене като колективно туристическо потребление и бруто образуване на основен капитал в туризма и така да се изрази разширен агрегат на търсенето, наречен общо вътрешно туристическо търсене. Глава 3 обобщава голяма част от глави 5 и 6 в Международните препоръки за статистика на туризма 2008 г. (IRTS 2008). Маркират се специфични

аспекти, които са важни при настройването на таблиците на сателитните сметки за туризма и по-специално в случая на услугите, свързани със собствеността на ваканционни домове във всичките му видове и услугите за резервации. Посочват се някои важни показатели, които характеризират туристическата дейност като брутна пряка добавена стойност, заетост и бруто образуване на основен капитал. Глава 4 включва набор от 10 таблици, като се описва съдържанието им и се посочват взаимните връзки между тях. Въвеждат се и различните агрегати, които могат да бъдат извлечени, за да се представи дейността на туризма.

3. Методологически ръководства в областта на статистиката на туризма, разработени от Европейския съюз

Като начало за създаване на системата за изготвяне на статистически данни в областта на туризма в страните от Европейския съюз може да се приеме 1995 г., когато с **Директива 95/57/ЕО** на Съвета (Официален вестник на Европейския съюз, L 291/32, 1995) от 23 ноември се регламентира събирането на статистическа информация в областта на туризма. В нея се изисква, държавите–членки да представят редовно набор от съпоставими статистически данни за туризма.

През 1998 г. Евростат публикува **Методология на Европейската общност за статистика на туризма** (Eurostat – DG XXIII, 1998), в която се отчита парадоксът между широко разпространеното възприемане на важната роля, която играе туризмът в Европа, и неточното виждане за неговата идентичност, което влияе върху признаването на туризма като индустрия сама по себе си. С прогресивното развитие на Европейската статистическа система за туризма Европейската комисия повишава осведомеността за приноса на туристическите дейности по отношение на растежа и заетостта в националните икономики.

Методологията е допълнителен инструмент за осигуряване на по-добро разбиране на фактите и цифрите за туризма. Въпреки че нейният обхват не е изчерпателен, с нея се улеснява въвеждането на методи за набиране на данни чрез предоставяне на насоки за методите и дефинициите, които следва да се използват при разработването на хармонизирана и надеждна статистика. Тя е резултат от ползотворното сътрудничество с ОИСР и СТО. В нея се вземат предвид Препоръките за статистиката на туризма, изготвени от Световната организация по туризъм и приети от Статистическата комисия на ООН на нейната двадесет и седма сесия през 1993 г.

Под туризъм се разбира дейността на хора, които пътуват и остават на места извън обичайната им среда за не повече от една последователна година за отдых, бизнес и други цели. Разглеждат се три форми на туризъм във връзка с дадена област (напр. страна в региона, група от държави):

- вътрешен туризъм – включва дейността на жителите на даден район, пътуващи само в рамките на този район, но извън обичайната им среда;
- входящ туризъм – включва дейностите на чуждестранни лица, навлизащи в дадена област, която е извън тяхната обичайна среда;
- изходящ туризъм – включва дейностите на жителите на даден район, които пътуват до и отсядат на места извън тази зона (и извън обичайната им среда).

Според методологията при разработването на статистически данни за туризма участниците в туристическия процес се представят като посетители (туристическо търсене) и преки доставчици (туристическо предлагане). Взаимовръзката между факторите, влияещи върху туризма, въздействието на туризма, търсенето и предлагането се представят схематично с помощта на 5 основни части: част 1 обхваща основните външни фактори, влияещи върху туристическото търсене; част 2 включва различните потребителски пазари в туризма от гледна точка на съществуващата статистика, които от своя страна се разделят на едnodневни посещения и посещения, включващи поне една нощувка; част 3 се свързва с въздействието на туристическото търсене (различни сегменти), изразено чрез икономически и социални индикатори, както и такива, свързани с екологичното въздействие на туризма; част 4 включва туристическата политика в различни аспекти, осъществявана от правителствени организации, която засяга както туристическото предлагане, така и търсенето; част 5 отразява връзката между търсенето и предлагането на различни пазари от маркетингова гледна точка (продуктова стратегия, ценообразуване, канали и решения за промоция).

С Методологическото ръководство за дизайн и изследване на входящия туризъм (European Commission, Eurostat, 2000) се подпомага набирането и обработването на сравними статистически данни за входящия туризъм, съгласувани с методологията на Общността за статистиката на туризма и Директивата на Съвета 95/57 (Official Journal L291, 1995) по отношение на статистиката на туризма. В него се представят пълни насоки за набиране на статистически данни за входящия туризъм в количествено и в качествено отношение. Обхващат се потоците от посетители, характеристиките на посетителите и пътуванията, потребителското поведение, типът на района (затворен или отворен), като се препоръчва подходяща система от анкети в зависимост от нуждите на изследователите.

В структурно отношение Ръководството е разделено на четири основни части. Част I представя целите на изследването и характеристиките на Ръководството. Тук се описва общата структура на статистиката на туризма, дефинират се крайните потребители на статистиката за туризма и техните нужди и се излагат неговата структура и характеристики.

Част II представя изследователския процес, адаптиран за нуждите по набиране статистически данни за входящия туризъм. Очертават се девет

етапа на този процес, чието коректно изпълнение води до получаване на надеждни данни за посетителите. Етапите са следните:

- В етап 1 се дефинира обектът на анализа: общо входящи посетители; входящи посетители като сума от броя на туристите и посетителите, осъществили едnodневен престой; пристигащи туристи отделно; пристигащи посетители с едnodневен престой.

- През етап 2 се дефинират конкретните нужди от данни. Идентифицират се модел на областта, в която трябва да се извърши анализът (затворена или отворена) и необходимата информация (потоци от посетители, посетители и характеристики на пътуването, посетители и потребителско поведение).

- ◆ През етап 3 се изтъква значението на проверката за наличието на вторични данни. Ако нито един от съществуващите източници на информация не се окаже адекватен и не отговаря на целите на изследването, се препоръчва информацията да се набавя чрез извадково изследване на входящите посетители.

- ◆ Етап 4 описва различните фази, които характеризират плана за проучване, които са: избор на проучване място на провеждане; дизайн на вземане на проби; дефинирането на организационната структура на проучването; избор на период на изследване и организацията на интервютата.

- ◆ В етап 5 се оформя дизайнът на въпросника. Предоставят се инструкции за вида на въпросите, проектирането на формулярите, кодирането на отговорите и планиране на редактирането.

- ◆ През етап 6 се планират и организират пилотното и окончателното изследване, определят се етапите при провеждането на интервютата и начините на събиране на въпросниците.

- ◆ Етап 7 обхваща прегледа на отговорите с цел диагностициране на евентуални проблеми, които могат да обезсмислят резултатите от проучването (като липса на отговор) или да са свързани с невъзможност за обработка и анализ на данните.

- ◆ В етап 8 въз основа на данните от извадката се прави оценка за генералната съвкупност. Тук се включва и проверка на налични данни от други източници.

- ◆ В етап 9 се осъществява по-задълбочен анализ на получените резултати в различни аспекти.

В части III и IV се задълбочава анализът на методологията за събиране на статистически данни за входящия туризъм, като се акцентира върху затворените и отворените области, като се следва логиката на процеса, описан в част II.

Приложение А включва речник на термините и редица класификации, съгласувани с определенията на ЕВРОСТАТ, които намират приложение при разработване на дизайна на въпросника. Приложение В включва четири диаграми, показващи потенциалните показатели, които могат да се използ-

ват при различните комбинации от зона за посетители и тип на изследването.

През 2011 г. с **Регламент (ЕС) № 692/2011** (Официален вестник на Европейския съюз, L 192/17, 2011) Директивата от 1995 г. се отменя, като се създава Европейска статистика на туризма. Утвърждава се обща рамка за системно разработване, изготвяне и разпространяване на европейска статистика в областта на туризма. Всяка държава–членка следва да набира, изготвя, обработва и предава хармонизирани статистически данни за търсенето и предлагането на туристически услуги.

Определят се двата основни компонента на статистическите данни за туризма в ЕС: такива, свързани с капацитета и заетостта на обектите за колективно туристическо настаняване, и статистически данни, свързани с търсенето на туристически услуги. Първият вид данни обикновено се набавя с помощта на конкретни проучвания сред обектите за настаняване, докато вторият вид данни се получава чрез проучвания сред пътуващите туристи при преминаването през граничните пунктове или сред домакинствата.

В регламента се дефинират основни понятия като референтен период, референтна година, статистическа класификация на икономическите дейности за нуждите на туризма, класификация на териториалните единици за изготвянето на регионална статистика, обичайна среда, туризъм, местен туризъм, входящ туризъм, изходящ туризъм, национален туризъм, вътрешен туризъм, обект за туристическо настаняване, обекти за настаняване, за които не се заплаща наем, посещения за един ден. По отношение на основата за набиране на данни държавите–членки по своя преценка приемат подходящи мерки за поддържане качеството на резултатите. За целта се използват различни източници като проучвания, при които респондентите предоставят актуални, точни и пълни данни, други подходящи актуални и съпоставими източници, включително и такива с административни данни, както и подходящи процедури за статистическа оценка с помощта на извадкови изследвания.

През 2014 г. се утвърждава версия 3.1 на **Методологическо ръководство за статистика на туризма** (Eurostat, 2014), в което се съдържат препоръчителни насоки за прилагане на Регламент № 692/2011 за европейската статистика на туризма. Основната му цел е да се подпомагат органите по набиране на статистически данни за туризма в ЕС и в трети страни и да се насърчи хармонизацията чрез използването на общи стандарти. Наръчникът по природа е практически инструмент и се актуализира редовно. Разработен е в съответствие с международните насоки, имплементирани в Международните препоръки за туристическа статистика (IRTS 2008) и неговото ръководство за компилиране (IRTS 2008: CG), препоръчителната методологична рамка на туристическите сателитни сметки (TSA:RMF 2008), Ръководството за платежния баланс и международната инвестиционна позиция

(IMF, 2009) и Ръководството за статистика на международната търговия с услуги 2010 (DESA, 2011).

В структурно отношение Ръководството се състои от четири части. В уводната първа част се обсъжда рамката за статистиката на туризма, като се акцентира върху различните форми на туризъм (вътрешен, изходящ, входящ, национален), както и върху ключовите елементи, които определят туристите или туризма като цяло (държава на пребиваване, обичайна среда). В последния раздел от главата се обсъждат приликите и несъответствията между статистиката на туризма и статистиката на платежния баланс. Във втората част се предоставя информация за вътрешния и входящия туризъм, реализиран в местата за туристическо настаняване (известен също като статистика на местата за настаняване или статистика от гледна точка на предлагането) и за вътрешния и входящия туризъм, прекаран в места за настаняване, за които не е заплатена съответна такса. В третата част се предоставя информация за вътрешния и изходящия туризъм по отношение на посетителя (т.е. статистика от гледна точка на търсенето). В последната част се представят основните регулаторни документи в Европейския съюз по отношение статистиката на туризма.

4. Методологически ръководства в областта на статистиката на туризма, прилагани в България

Основната цел на **наблюдението на посещенията на чужденците в България и пътуванията на български граждани в чужбина (НСИ, n. d.)** е да се набере информация за броя на посещенията на чужденци в България, както и за реализираните пътувания на български граждани извън страната. При разработването на методологията на наблюдението е постигната пълна хармонизация с европейското законодателство в областта на статистиката на туризма и с препоръките на Световната организация по туризъм в разгледаните по-горе регулаторни документи, като са възприети дефинициите, които се препоръчват от Световната организация по туризъм. Така например като „международен турист“ се възприема всеки посетител на друга страна извън неговото постоянно местоживееене за период по-малък от една година, като задължително посещението не е свързано с изпълняване на дейност срещу заплащане. Затова и в туристическата статистика не се отчитат лицата, които идват да осъществяват трудова дейност или търсят работа в страната, независимо дали имат или нямат сключен договор, лица, чиято цел на посещението е установяване на постоянно местожителство в страната, жителите, живеещи в пограничните райони, които живеят в друга страна, но работят в България и други категории пътуващи, за които не се изпълняват критериите, заложиени в дефиницията за международен посетител.

При посещенията на чужденци в България обект на наблюдение са всички чужди граждани, които са посетили страната ни по страни, като се правят разбивки по месеци и по цел на посещението. Основните мотиви за посещение са обособени в четири основни групи: екскурзия; почивка или развлечения; гостуване служебна цел; други мотиви за посещение. При определяне на страната, от която идват, се използва тяхното гражданство.

При статистическото изучаване на пътуванията на български граждани зад граница обект на наблюдение са всички българи, пътуващи извън страната, като мотивите са категоризирани в същите четири групи като тези при изследване на посещенията на чужденците в България. Статистическите данни за пътуванията на българи в чужбина и посещенията на чужденци в България се набавят въз основа на месечна информация от Министерството на вътрешните работи (МВР) или чрез специално организирани извадкови изследвания от страна на НСИ, при които се наблюдават преминаващите през граничните пунктове на страната български и чужди граждани.

Основна цел на **наблюдението на местата за настаняване** (НСИ, n.d.) е да осигурява разнообразна информация за дейността на местата за настаняване в България. Методологията е разработена в съответствие с Регламенти 692/201, 1051/2011 и 692/2011 на Европейския парламент и Съвета, които се отнасят до европейската статистика на туризма като цяло и до европейска статистика на туризма по отношение структурата на отчетите за качеството и предаване на данните, както и на Директива 95/57 на Европейския съвет за събиране на данни в областта на туризма, която се прилага до 2011 г. Обект на наблюдаване са категоризирани и функциониращи през отчетния период места за настаняване с 10 и повече легла. Обхващат се хотели, къмпинги и други места за краткосрочно настаняване като туристически и вилни селища, хижи, частни квартири и апартаменти, почивни станции, ваканционни бунгала, къщи за гости и др. места за краткосрочно настаняване.

Набират се данни по видове места за настаняване, за реализираните нощувки в тях, за броя на пренощуващите лица, за реализираните приходи от нощувки и други. За да се получи показателят за броя на леглоденонощието в експлоатация, се наблюдава броят на леглата за всеки ден на отчетния период, без значение дали са били заети, или не. Приходите от нощувки в местата за настаняване включва само стойността на заплатените от гостите, без да се отчита стойността на допълнителните услуги. Основни източници на информацията за дейността на местата за настаняване са месечни формуляри, които всички собственици на категоризирани места за настаняване в страната са задължени да представят в НСИ. На отчитане подлежат всички категоризирани места за настаняване с 10 и повече легла от обществен и частния сектор, функционирали през съответния период.

Основната цел на **наблюдението на туристическите пътувания и разходите за туризъм на населението** (НСИ, n.d.), е от една страна, да се

анализират причините за туристическите пътувания на населението в страната и чужбина, а от друга – да се анализират разходите, свързани с тези пътувания. Методологията е разработена при спазване на Регламенти 692/2011, 1051/2011 и 692/2011 на Европейския парламент и Съвета. До края на 2011 г. се прилага Директива 95/57 на Европейския съвет за събиране на данни в областта на туризма.

Под „туристическо пътуване“ се разбира всяко пътуване (лично или професионално) на лица извън мястото, в което живеят за период до една година, при което целта е да не се извършва дейност срещу заплащане. Личните пътувания включват почивка, посещения на културни мероприятия, спортуване, лечение, обучение, религиозни мероприятия, гостуване на близки и приятели и други, а професионалните се отнасят до командировки, участие в конференции, конгреси, сключване на сделки и други.

Обект на наблюдението е населението на 15 и повече навършени години в Република България, като данните се набавят с помощта на представително за страната извадково изследване на домакинствата у нас. Използва се стратифицирана по град и село двустепенна гнездова извадка, като гнездата на първа степен се формират с информацията от преброителните участъци от последното преброяване, а домакинствата се разглеждат като гнезда през втората степен. Извадката се състои от 3 000 домакинства. Самото коригиране на резултатите се осъществява с помощта на текущата демографска статистика за населението по местоживееене, пол и възрастови групи.

Сателитните сметки за туризма в България се изготвят при спазване на Директива 95/57 на Европейската комисия до края на 2011 г., а от началото на следващата година – на Регламенти 692/2011, 1051/2011 и 692/2011 на Европейския парламент и Съвета на Европейския съюз. При тяхното отчитане се използват агрегирани данни, получени от няколко основни изследвания – отчет за дейността на местата за настаняване, анкета за изследване на туристическите пътувания на населението и извадково изследване на преминаващи през граничните контролно-пропускателни пунктове български и чуждестранни граждани, платежен баланс на страната, национални сметки, годишен отчет за дейността на туроператорите и турагенциите, отчет за дейността на музеите и др. Сателитните сметки за туризма включват разходите в текущи цени на резиденти (български граждани) в страната, нерезиденти (чуждестранни граждани) в страната и резиденти (български граждани) в чужбина.

Заклучение

Туристическият сектор възстановява своите позиции в световната и националните икономики след Ковид пандемията. В исторически аспект интересът към нормативното регламентиране на изискванията при статис-

тическото изследване на туризма стартира от 1937 година, когато за статистически нужди Съветът към Лигата на нациите предлага използването на дефиниция на „международен турист“. След редица международни инициативи с подобна насоченост в крайна сметка през 2008 г. Световната организация на туризма към ООН (UNWTO) приема три документа в областта на статистическото изучаване на туризма – Международните препоръки за статистиката на туризма (IRTS 2008), свързаното с приложението им Ръководството за компилация (IRTS 2008: CG) и Препоръчителната методологична рамка за Сателитните сметки в туризма (TSA: RMF 2008). Тези нормативни разработки впоследствие претърпяват различни редакции с цел отразяване на настъпили промени и се превръщат в еталон, който се следва от редица международни европейски и национални организации като ОИСР, Евростат и Националният статистически институт с цел хармонизиране на статистическата информация при изследване на отделните видове туризъм. Това от своя страна позволява, от една страна, набавянето на надеждна статистическа информация, а от друга – повишаване на възможностите за осъществяване на комплексни и ефективни сравнителни изследвания.

За да се изпълни качествено всяко статистическо изследване на туризма, е необходимо да се познават в детайли нормативните регламенти. Хронологичният преглед на процесите по разработване на статистическите методологически ръководства на туризма позволява да се проследят процесите по разработването на методологичните ръководства в областта на туристическата статистика, които се използват като международни стандарти. От тази гледна точка е важно да се познават основните методологически ръководства, разработени не само от Световната организация по туризъм (UNWTO), но така също регламентите в областта на статистиката за туризма сред страните от Европейския съюз и основните методологии, които прилага Националният статистически институт при статистическото изследване на туризма в България.

Използвани източници:

- НСИ. (n. d.). Посещенията на чужденци в България и пътуванията на български граждани в чужбина. Извлечено от https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/TUR_1_Methodology.pdf
- НСИ. (n.d.). Туристически пътувания и разходи за туризъм на населението. Извлечено от https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/TUR_3_Methodology.pdf
- НСИ. (n.d.). Методология за наблюдаване на местата за настаняване. Извлечено от https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/TUR_2_Methodology.pdf

- Официален вестник на Европейския съюз, L 192/17. (22 7 2011 г.).
РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 692/2011 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ
И НА СЪВЕТА. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=CELEX%3A32011R0692>
- Официален вестник на Европейския съюз, L 291/32. (23 ноември 1995 г.).
ДИРЕКТИВА 95/57/ЕО НА СЪВЕТА. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ТХТ/HTML/?uri=CELEX:31995L0057>.
- Eurostat. (2014). Methodological manual for tourism statistics. Извлечено от <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/6454997/KS-GQ-14-013-EN-N.pdf/166605aa-c990-40c4-b9f7-59c297154277?t=1420557603000>
- WTTC/Oxford Economics. (April 2022 г.). Travel & Tourism Economic Impact Research Methodology. Извлечено от <https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/WTTC%20methodology%20report%202022.pdf?ver>
- DESA. (2011). Manual on Statistics of International Trade in Services 2010 (MSITS 2010). ISBN 978-92-1-161542-5. New York.: United Nations Department of Economic and Social Affairs. Извлечено от <https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/TFSITS/msits2010/M86%20rev1-white%20cover.pdf>
- European Commission, Eurostat. (2000). Methodological manual on the design and implementation of surveys on inbound tourism. (P. Office, Ред.) Извлечено от <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/887dbd45-db06-4edf-819c-a029101f46cf/language-en>
- Eurostat – DG XXIII. (1998). Community methodology on tourism statistics, ISBN 92-828-1921-38. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Извлечено от <https://aei.pitt.edu/71510/1/tourism.methodology.pdf>
- IMF. (2009). Balance of Payments and International Investment Position Manual (Sixth Edition). Извлечено от <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>
- Official Journal L291. (6 12 1995 г.). Council Directive 95/57/EC of 23 November 1995 on the collection of statistical information in the field of tourism,. Извлечено от <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31995L0057>
- UN. (1994). Official Records of the Economic and Social Council 2004, Supplement No. 4 (E/2004/24), chap. III C, para. 6 (c and d). Извлечено от <https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc04/2004-28e.pdf>
- UN, UNWTO. (1994). Recommendations on Tourism Statistics, Statistical Papers, Series M, No.83 United Nations Publication Sales No. E.94.XVII.6. Извлечено от https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83e.pdf

- UN, UNWTO. (2010). International Recommendations for Tourism Statistics 2008, Studies in Methods, Series M No. 83/Rev.1, ISBN 978-92-1-161521-0. Извлечено от http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesM/seriesm_83rev1e.pdf
- UN, UNWTO. (2016). International Recommendations for Tourism Statistics 2008, Compilation Guide. Studies in Methods, Series M No. 84, ISBN 978-92-1-161588-3. Извлечено от <https://unstats.un.org/unsd/tourism/publications/E-IRTS-Comp-Guide%202008%20For%20Web.pdf>
- UN, UNWTO, OECD, Eurostat. (2010). Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008, Studies in Methods, Series F No. 80/Rev.1, ISBN 978-92-1-161520-3. Извлечено от <http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/SeriesF>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

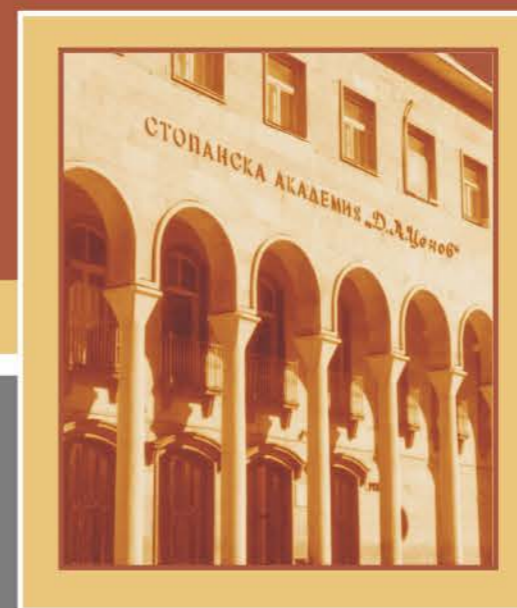
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XVI, 2023

Книга 19

Том XVI, 2023 г.
Книга 19

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Проф. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Милена Александрова – технически секретар

Съдържание

Студии

Васил Пламенов Василев ТРАНСПОРТ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ: ФОРМИ НА ПРОЯВЛЕНИЕ И МЕХАНИЗМИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ	5
Гергана Филипова Павлова СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ДОХОДИТЕ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНСТВА ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2022 ГОДИНА	26
Грета Иванова Иванова ПОДБОР НА СЛУЖИТЕЛИ В ДЪРЖАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ И ПРАКТИЧЕСКО ПРИЛАГАНЕ	49
Йордан Чорбаджийски ОПТИМИЗИРАНЕ НА ЕКСПОРТА В СЕКТОР ВИНОПРОИЗВОДСТВО ПО ПРИМЕРА НА ВИНАРСКА ИЗБА „ЧЕРНОМОРСКО ЗЛАТО“ АД	76
Мария Анастасова Хаджихристева СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗДРАВНОТО СЪСТОЯНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО В БЪЛГАРИЯ	95
Момчил Мирославов Маринов РАЗВИТИЕ НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „ЖИЛИЩА И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО“ В ЗАД „ОЗК ЗАСТРАХОВАНЕ“ АД	117
Ненко Василев Василев АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МАШИНОСТРОЕНЕТО В БЪЛГАРИЯ – СЕКТОРЕН АНАЛИЗ	148
Радка Иванова Василева КОЕФИЦИЕНТЪТ НА ВАРИАЦИЯ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА АНАЛИЗ НА ПАЗАРА И УСТАНОВЯВАНЕ НА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНА ЗАЩИТА ПРИ ИМУЩЕСТВЕНИТЕ ЗАСТРАХОВКИ В БЪЛГАРИЯ	175
Тоня Петрушева ФРАГМЕНТАРЕН АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА НА ТЪРГОВСКИТЕ ВЕРИГИ ЗА БЪРЗОБОРОТНИ ПОТРЕБИТЕЛСКИ СТОКИ В БЪЛГАРИЯ	192
Шенай Шемсиева Раимова ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ ВЪРХУ ФИНАНСОВОТО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ НА ИНДИВИДА	219

Статии

Антонио Валентинов Дичев МАШИННО САМООБУЧЕНИЕ ПРИ VAR КАТО ОЦЕНКА ЗА ПАЗАРНИЯ РИСК – ПРЕДИМСТВА И НЕДОСТАТЪЦИ	241
Боряна Руменова Пейчева ФУНКЦИОНАЛНА РАМКА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА В МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ	255
Виктор Димитров Маринов ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	271
Галина Генева Илиева ИЗБОР НА ДОСТАВЧИК ОТ ФИРМАТА	284
Горян Благовестов Милев ДИНАМИКА НА ОТРАСЛОВАТА СТРУКТУРНА ТРАНСФОРМАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ	294
Елка Узунова МЕТОДИКО-ОРГАНИЗАЦИОННИ АСПЕКТИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДРЕБНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА	305
Йоана Иванова Първанова РЕГИОНАЛЕН ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ – СЪЩНОСТ, ЗНАЧЕНИЕ И ДИНАМИКА ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ ПОЛИТИКИ	317
Йордан Стефанов Генов КОМУНИКАЦИЯТА КАТО ЧАСТ ОТ ПРЕНОСИМИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ	336
Любомир Василев Георгиев РОЛЯТА НА УПРАВЛЕНСКОТО РЕШЕНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА ОРГАНИЗАЦИЯ	358
Мария Петрова Дачева КРИЗИСЕН МЕНИДЖМЪНТ ПРЕЗ COVID-19 И ЕФЕКТА МУ ВЪРХУ ПРОФЕСИОНАЛНОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ОФИС СГРАДИ	368
Миглена Трифонова Маринова УСТОЙЧИВОТО СЧЕТОВОДСТВО В МИННОДОБИВНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ИНТЕГРАЦИЯ В СТРАТЕГИЧЕСКИЯ ПОДХОД	378

Николай Василев Тодоров КРЪГОВИ ИКОНОМИЧЕСКИ СПОСОБИ В МЕТОДОЛОГИЯТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ТАКСА БИТОВИ ОТПАДЪЦИ	392
Онник Таракчиян АНАЛИЗЪТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯ СЕКТОР: ТЕОРЕТИКО – ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ	405
Петър Ангелов Чернаев ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ЖИВОТНОВЪДНИЯ БИЗНЕС: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ	415
Пламен Станчев Илиев ЦЕНОВА ДИНАМИКА НА ЖИЛИЩНИЯ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ	428
Пламена Йорданова Колева НОРМАТИВНО РЕГЛАМЕНТИРАНЕ НА СТАТИСТИКАТА НА ТУРИЗМА	445
Ралица Сирашка НЕОБХОДИМОСТ ОТ ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНИ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ УМЕНИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ АГРОБИЗНЕС	464
Росен Здравков Тумбев ПОЛОЖИТЕЛНАТА НАГЛАСА КЪМ ЗДРАВЕ НА РАБОТНОТО МЯСТО – СЪЩЕСТВЕН КОМПОНЕНТ ЗА ОРГАНИЗАЦИОННО ЗДРАВЕ	480
Стелиян Богданов Стефанов ИЗСЛЕДВАНЕ НА НЕРАВЕНСТВОТО ПРИ РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ДОХОДИТЕ В БЪЛГАРИЯ И ЕС	491
Тодор Георгиев Гогов ЗНАЧЕНИЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В БОРБАТА С ИЗМАМИТЕ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ	504
Цветомира Георгиева Велева ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ОМНИКАНАЛНОТО БАНКИРАНЕ	522

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XVI – 2023, книга 19

Даден за печат на 10.11.2024 г., излязъл от печат 15.11.2024 г.
Поръчка № 18907; формат 16/70/100; тираж 50

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А